



УДК 94(477.51):[070:355.01"2022"

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.32.12>

ІЧНЯНЩИНА У ПЕРІОД РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ (ЛЮТИЙ-БЕРЕЗЕНЬ 2022 Р.) ЗА МАТЕРІАЛАМИ ГАЗЕТИ «ТРУДОВА СЛАВА»

Кривобок Олександр,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ORCID ID: 0000-0003-1442-9441

Крупенко Оксана,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ORCID ID: 0000-0002-0559-2522

Страшко Євгенія,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України

Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя

ORCID ID: 0000-0002-9655-3333

Стаття присвячена спогадам людей про початок повномасштабного вторгнення та періоду окупації Ічнянщини у лютому-березні 2022 року. Це своєрідна жива ілюстрація того, що вони переживали, як сприйняли цю жахливу звістку, як змінилося їхнє ставлення до буденних, здавалося, речей, їжі, води, світла, тепла, спокою.

Метою дослідження є спроба відновити та увіковічнити історичну пам'ять про ті часи, які назавжди залишаться у наших споминах. Основним джерелом для написання статті були матеріали районної газети «Трудова слава», працівники якої по свіжих слідах подій зібрали важливі спогади жителів Ічнянської громади та зафіксували головні проблеми, які виникали на початку повномасштабного вторгнення, настрої людей, їх переживання та прагнення за будь-яку ціну вижити, вистояти в умовах страшною агресії російської орди. Колишня районна газета впродовж 2020-х років залишилася важливим інформаційним ресурсом для мешканців місцевої громади (а також сусідньої Парафіївської територіальної громади, яка до реформи входила до Ічнянського району). Матеріали публікацій дозволяють говорити про те, що населення в основному не вірило, що почнеться катастрофа для всіх, хоча такі чутки поширювалися. Перші дні війни, окупація стали серйозним соціальним потрясінням для людей, особливо дітей, вплинули на емоційний стан, побут і повсякдення, колективну думку, міжлюдські стосунки, соціально-економічне становище.

Пропонована публікація є важливою для розуміння того, що сталося 25 лютого 2022 року, коли південна частина Чернігівської області стала зоною бойових дій і російського наступу на Київ. Жителі сіл Більмачівки, Сваричівки, Вишнівки, Припутнів, Дорогинки згадують про те, яка їх охопила спочатку паніка, бо не знали, що робити, куди тікати і де ховатися. А головне – це відчуття страху за життя своїх дітей, батьків, родичів. Важливе місце серед газетних матеріалів займає інформація про волонтерство вже у перші дні окупації. Жінки й діти гуртувалися, де могли, варили їжу, пекли хліб, робили воскові свічки, передавали консервацію на Чернігів, блокпости, плели маскувальні сітки.

Ключові слова: повномасштабне вторгнення, російська окупація, спогади очевидців, Ічнянщина, агресія, волонтерство, газетні публікації, історична пам'ять.

Kryvobok Oleksandr, Krupenko Oksana, Strashko Yevheniia. Ichnia region during the Russian invasion (February-March 2022) following the newspaper "Trudova Slava"

The article is devoted to people's memories of the beginning of the full-scale invasion and occupation of the Ichnia region in February-March 2022. It is a kind of living illustration of what they experienced, how they perceived this terrible news, how their attitude to seemingly ordinary things, food, water, light, heat, and peace changed.

The purpose of the study is an attempt to restore and perpetuate the historical memory of those times that will forever remain in our memories. The main source for the article was the materials of the district newspaper Trudova Slava, whose employees, fresh from the events, collected important memories of the residents of the Ichniansk community and recorded the main problems that arose at the beginning of the full-scale invasion, the mood of the people, their experiences and their desire to survive at any cost, to withstand the terrible aggression of the Russian horde. Throughout the 2020s, the former district newspaper remained an important information resource for residents of the local community (as well



as the neighbouring Parafiyivska territorial community, which was part of the Ichnianskyi district before the reform). The materials of the publications allow us to say that the population mostly did not believe that a catastrophe would begin for everyone, although such rumours were spread. The first days of the war and the occupation were a serious social shock for people, especially children, affecting their emotional state, everyday life, collective opinion, interpersonal relations, and socio-economic situation.

This publication is important for understanding what happened on 25 February 2022, when the southern part of Chernihiv region became a zone of hostilities and the Russian offensive against Kyiv. Residents of the villages of Bilmachivka, Svarychivka, Vyshnivka, Pryputniv, Dorohynky recall the panic that initially gripped them, as they did not know what to do, where to run and where to hide. And most importantly, they felt fear for the lives of their children, parents and relatives. An important place among the newspaper articles is occupied by information about volunteering in the first days of the occupation. Women and children gathered wherever they could, cooked food, baked bread, made wax candles, sent canned food to Chernihiv, checkpoints, and wove camouflage nets.

Key words: full-scale invasion, Russian occupation, eyewitness accounts, Ichnia region, aggression, volunteering, newspaper articles, historical memory.

Постановка проблеми. Соціальна історія в останні десятиліття продовжує залишатися однією з найактуальніших сфер наукових досліджень. Інтерес до повсякдення конкретної людини/колективу тісно пов'язує її з мікроісторією, краєзнавством. Активно розвивається напрям усної історії [1; 2], роботи з его-документами, контент-аналіз матеріалів друкованих та електронних ЗМІ тощо.

Усі ці напрямки і сфери досліджень були залучені дослідниками для аналізу переломного моменту сучасної української історії від початку російського вторгнення у лютому 2022 року. Слідом за журналістами, блогерами й авторами соцмереж науковці нашої держави за часткової підтримки дружніх нам країн включились у безпосередню роботу з фіксації та аналізу матеріалів російської агресії проти України, яка в цілому отримала назву документування війни. Ця робота охоплює найрізноманітніші напрямки від аналізу впливу війни на екологію та ставлення до тварин до аналізу економічних показників різного рівня і стану військової логістики. Проте провідною її сферою залишається галузь соціальної історії. Найскладніший і найнебезпечніший період перших місяців широкомасштабного вторгнення і життя селянських громад, що опинились на шляху російської агресії, визначають предмет наших зацікавлень. Для конкретизації поля перетину цих проблем предметом дослідження став досвід переживання війни селянами Ічнянської територіальної громади Прилуцького району Чернігівської області у період російського наступу на Київ у перші місяці 2022 року.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередньо аналізу військових дій на території області були присвячені праці П. Солодовника [3], М. Жирохова [4]. Варто відзначити значну роботу з документування злочинів російських окупантів на Чернігівщині, яку провів у 2023–2024 роках Освітній дім прав людини в Чернігові. Звіти про його діяльність за окремими напрямками мають важливу юридичну та історичну цінність [5–7].

Значного поширення набували праці, присвячені спогадам людей про початок повномасштабного вторгнення. Це своєрідна жива ілюстрація того, що вони переживали, як сприймали цю чорну звістку, як змінилося їхнє ставлення до буденних, як здавалося до війни, речей – їжі, води, світла, тепла, спокою. Відчувається тяжіння до мікроісторії. Дослідники активно звертаються до конкретних прикладів окремих територіальних громад, населених пунктів, індивідуальних та родинних історій місцевих мешканців. У працях вітчизняних істориків О. Воробей, О. Березовської, К. Литвин, О. Шевчук подаються свідчення жителів Чернігівщини про особливості воєнного повсякдення [8]. Цінною є колективна праця, присвячена проблемам війни та її сприйняття чернігівчанами у 2022 році [9].

Важливим науковим доробком є збірник матеріалів публікацій місцевої газети «Трудова слава», до якого ввійшли опитування та інтерв'ю жителів Ічнянщини про пожежу на військовому складі у 2018 році та про події російського вторгнення у лютому-березні 2022 р. [10]. Розширює і поглиблює вивчення цієї проблеми збірник інтерв'ю та інших матеріалів, що включає декілька десятків свідчень мешканців зазначеної громади, фотоматеріали, офіційну статистику [11]. Однак, визнаючи цінність накопичених напрацювань, слід визнати, що потреба в подальшому зборі свідчень різних категорій населення, їх опрацювання для об'єктивного висвітлення подій повномасштабної війни залишиться актуальною ще тривалий час.

Виклад основного матеріалу. Добровольче формування Ічнянської територіальної громади №1: як створювалося і чим займається нині. Необхідність створення національного спротиву виникла через пряму загрозу російської армії нашій громаді. Тоді, як 26 лютого в Ічню поткнулися перші ворожі сили. Але не доїхали й до «Райавтодору», бо перед танками стали близько сотні мирних місцевих жителів, котрі стали впритул до техніки, щоб не дати їй проїхати далі. Усі просили росіян завернути



танки туди, звідки прийшли. Протистояння виграли ічнянці. Окупанти розвернули свою техніку і поїхали назад. Активною учасницею тих подій була Катерина Бойко. Її відео про ці події поширилося інтернетом, яке підхопили провідні ЗМІ. А широко відомий український гурт «Без обмежень» навіть використав його у своєму кліпі на пісню «Вільні люди».

— Саме з 26 лютого розпочалася історія Добровольчого формування Ічнянської територіальної громади № 1, — розповідає його командир Катерина Бойко. — Тоді ми зрозуміли, що наше місто треба захищати, бо тут живуть наші сім'ї, наші діти. І ми не хочемо, щоб на нашій міській раді замайорів російський триколон. Отже, наступного дня на площі Шевченка ми зібрали народне віче. Запросили пані мера, щоб спільно визначити наші задачі. Неочікувану підтримку отримали від в.о. начальника Прилуцької районної військової адміністрації Володимира Чернова. У телефонній розмові зі мною він підтримав нашу ініціативу щодо формування місцевого спротиву. Командиром формування народне віче обрало Катерину. Спочатку вона працювала у приміщенні міської ради, спостерігала за камерами вулиці міста, керувала патрулюванням загонів добровольчого формування, які охороняли місто цілодобово. З перших днів розпочалася тісна комунікація з військкоматом, поліцією та ДСНС.

Охочих записалося близько ста чоловік. Кожен хотів бути корисним. Цілодобово на в'їздах у місто, біля важливих об'єктів і комунікацій та інших критично-важливих об'єктів інфраструктури чергували добровольчі загони, вдень і вночі патрулювали вулиці міста, а як бачили підозрілих осіб — викликали поліцію. У нас була свого роду 56 група швидкого реагування. У телеграмі створили закриту групу для передавання інформації між собою, а також групу для інформування населення «Info_Ічня». Пізніше зрозуміли, що треба на в'їздах будувати стаціонарні блок-пости, щоб не їздити містом у пошуках можливих диверсантів, своєчасно реагувати та вживати необхідні заходи задля громадської безпеки. Оскільки наші загони були неозброєні, то ми домовилися із військовими спільно чергувати на блок-постах та вести боротьбу із ДРГ.

На початку березня почали звозити гуму, блоки і робити укріплення на в'їздах у місто у п'яти напрямках. Зараз в'їзди укріплені і посилено охороняються. Зважаючи на можливу воєнну агресію, народні депутати затвердили закони «Про основи національного спротиву» та Положення про добровольчі формування територіальних громад. Цим і скористалися ічнянські добровольці, щоб узаконити діяльність формування. 22 березня відбулися збори щодо створення Добровольчого формування Ічнянської територіальної громади №1, де Катерину Бойко обрали командиром. А 11 квітня депутати міської ради одноголосно проголосували за погодження її кандидатури на посаду командира [10, с. 56].

— Ми, чоловіки, обрали командиром Катерину, бо саме вона була організатором нашого формування і ми їй довіряємо, — одностайно підтримали свого командира добровольці. — Навіть у міністра оборони один із заступників — жінка. — Оскільки міська рада відмовилася брати на себе фінансування нашого формування, то ми звернулися за допомогою до містян, — продовжує Катерина Бойко. — Саме завдяки небайдужим людям та спонсорам вдалося закупити форму для добровольців та частково закупити талони на пальне. Тож дуже дякую усім за такий вагомий внесок у наше формування. Окрему подяку від імені усіх тероборонівців хочу сказати сім'ям Дем'янців, Майстренків, які щодня возять на блок-пости гарячі страви для наших чергових, Григорію Наталусі та Руслані Пашук, які також забезпечують блок-пости продуктами харчування та іншим благодійникам.

Нині шістдесят добровольців пройшли медичну комісію, отримали форму і несуть службу з охорони громади. Під час богослужінь на Великдень чоловіки чергували біля церков, а у поминальні дні 57 патрулювали кладовища, щоб не було провокацій та порушення громадського спокою.

Цікаво було дізнатися й про таке: як командир-жінка реагує на порушення дисципліни у формуванні. Зокрема, як карає за випивку. — Усі мають зрозуміти, що у воєнний час не можна втрачати пильність та дозволяти собі зайвого. Тому, якщо такі випадки траплялися у нашому формуванні, то вони не залишалися без уваги. Чоловіків, які цього не розуміли, ми відразу відчисляли із формування. Наостанок добровольці побажали українцям перемоги і миру. А доти готові виконувати будь-які завдання, чи то з охорони громади, чи у допомозі під час надзвичайних ситуацій [10, с. 57].¹

Окупація. Бакаївка та Комарівка відчували, що таке «руській мір» у перші дні війни. Через ці села йшла ворожа техніка, тут зупинялися орки на ночівлю, хазяйнуючи в будинках місцевих. Налякані мешканці цих населених пунктів ще й досі не можуть оговтатися від пережитого. Ворог приніс їм біль та страждання.

До Бакаївського старостинського округу приїхало чимало людей із Чернігова, Києва, Ніжина, які обирали це місце для сховку. Однак з першого дня війни тут було неспокійно: люди постійно чули

¹ ТС, 12 травня 2022 р., № 9-10, с. 2.



вибухи. А 26 лютого сюди заїхали окупанти, що рухалися у напрямку Великої Дороги, що на Ніжинщині. Заїхали танки, гаубиці, самохідні артилерійські установки, бензовози, БТри і БМП, що, як колорадські жуки, повзли і повзли через Комарівку та Бакаївку. Жителі Бакаївки кажуть, що у двадцятих числах березня рашисти нищили у льохах, хатах, сараях, начебто шукали тих, хто замінував їм дорогу, на якій підірвалася їхня техніка. Люди навіть прощалися одне з одним – так було лячно. Вони не знали чи виживуть, бо над їх головами літали ворожі кулі, поряд зривалися снаряди, їх обстрілювали з мінометів. Тож вони просили спасіння у молитвах до Бога.

«Тут наче страшний суд був, бо добряче бахкало і ми всі боялися, – розповіла одна із місцевих жительок Бакаївки. – Особливо, коли ворога наші вибивали. І вдень, і вночі жили у напрузі, бо не знали, що чекати від «непроханих гостей». Люди зізнаються, що страшно було усім. Ті, хто жив скраю, тікали у центр села, бо там спокійніше та безпечніше. Дехто навіть тимчасово мешкав у нежилых хатах. Найбільше перепало людям, які жили на початку села зі сторони Дорогинки. Від діяння ворогів у Бакаївці у чотирьох господарів знищені добротні хати. Багато й таких осель, в яких пошкоджені та побиті стіни, вікна, паркани. Добре видніється розтрощений орками високий будинок, що стоїть на початку села: без даху, вікон та повністю обгорілий. Господарі залишилися живі, адже заховалися у погребі. Наразі вони тимчасово мешкають у сусідській хаті. Люди кажуть, що її власник мешкає у загарбницькій росії, проте має проукраїнські погляди, тож залюбки надав своє житло для односельчан [10, с. 49-50].

Рашисту під час обстрілів стало страшно – заховався у погріб. У мирний час у невеликій Комарівці мешкала змєнька людей – загалом 15 чоловік. А після 24 лютого у село до родичів та знайомих заїхало трохи більше 30 осіб – теж думали, що тут безпечно. Проте виявилось, що не зовсім. Тож більшість із них вивезли у Бакаївку. Люди розповідають, що у Комарівці залишилося дев'ять людей. Їх рашисти загнали у будинок Ганни Дирди і наказали не виходити, погрожуючи розстрілом. Навіть гармату у бік хати направили – це щоб селяни розуміли, що орки налаштовані серйозно. Самі рашисти, як шурі, лазили по чужих садибах та займалися мародерством. – Дістали з льохи мішок кормових буряків. Але не розуміли що це, то понесли місцевим аби ті розказали що воно таке, – поділився одним випадком житель Бакаївки. – Коли дізналися, що люди його не їдять, буряки викинули посеред вулиці.

Згадують місцеві і ще один випадок. Під час одного з обстрілів, люди побігли ховатися у погріб і з ними побіг рашист – молодий бурят невисокого зросту з автоматом. Сказав, що йому теж страшно – і півтори години жителі Комарівки просиділи із російським окупантом, доки не стихло на вулиці. Орки ставили людей на коліна, роздягали, обдивлялися тіло, чи є татування. Забирали мобільні телефони, втім тільки сенсорні. У хаті місцевого пенсіонера, який теж був разом із загнаними односельцями, орки влаштували шпиталь: привозили поранених, яким надавали медичну допомогу. Але потім прокляті вороги цей будинок обстріляли. Загалом у Комарівці орки добряче пошкодили три хати та урочище «Жевак». Та це дрібниці, порівняно з людськими життями. А з ними жителі Бакаївського старо-стинського округу прощалися не раз і не два, аж до шостого квітня, коли рашисти покинули Бакаївку та Комарівку. На жаль, обірвалося воно у двох хлопців, котрі підірвалися на міні. У село чоловіки приїхали з Ніжина: думали, що у Бакаївці буде тихо... [10, с. 50].

Кадирівці спалили хату багатодітної родини і мало не вбили їх самих. Крупичполе – село Ічнянської громади, яке від рук рашистів постраждало чи не найбільше. Хоч воно і не було окупованим, а тут ворожа техніка переважно йшла транзитом, та навіть так вони завдали багато горя тутешнім людям. Перша колона у Крупичполі зайшла 25 лютого. На той момент староста Юлія Чайка уже попередила жителів старостату, щоб позапинали вікна, позамикали двері, на вулицю не виходили та зачинили по хатах дітей. Лілія Коваленко, мати восьми дітей, яким від 2,5 до 17 років, так і зробила. Лише у вікно спостерігала, як селом їдуть колони танків. Їхали мирно, не стріляли.

Другого дня одна із колон зупинилася неподалік їхньої хати. Жінка подивилася у вікно, а краю танкам не видно. Виявилось, що тяглася вона кілометрів на три у бік Сваричівки. Чому зупинилися, невідомо. Може на когось чекали. – Двоє зайшли у двір, бо хвіртка була не замкнена. Постукали у шибку і відійшли до воріт. Попросили набрати води у п'ятилітрові балсанки, – розповідає Лілія Коваленко. – Вода у нас у кухні, то я їм виносила. Страшно було. Потім ще прийшли двоє. Теж за водою. І все. А як почало темніти, приїхало чотири БТри і стали уже навпроти нас, направивши дула прямо на наш будинок. Чула, що гелготали не понашому. Люди потім казали, що то були кадірівці. Побояючись такого сусідства не так за себе як за дітей, Лілія зателефонувала чоловіку, який працює у сусідньому селі, щоб він їхав додому. І невдовзі Григорій городами прокрався у хату. За день помешкання вихололо, тож треба було протопити грубу. Чоловік вийшов за дровами. Пішов не у дровник, а на город, і це його врятувало. Враз навпроти їхньої хати зчинилася стрілянина. То по машині, у якій їхали припутнівці,



рашисти відкрили вогонь. Спочатку вони зрешетили авто із людьми, а потім почали стріляти на всі боки. Під обстрілом опинилася й хата із дітьми. А зі слів старости, тоді у селі рашисти застрелили ще одну жінку, яка йшла городом і говорила по телефону. – Гриша тільки вийшов і почалася стрілянина. Я була певна, що стріляють по ньому. Діти були в хаті, що від городу. А у хаті від вулиці на дивані спав Костя. Я забігла у кімнату і скинула його під диван. Дітям наказала лягти на підлогу і не піднімати голови. Навколо таке робилося... Все летіло, свистіло... Гардероб зрешетили... На печі були Настя зі своїм хлопцем. Вони скочили із печі і дві кулі поранили Володю.

Вискочили хто у чому був. Лише в останній момент вхопила ковдру, щоб замотати Костика, а Ярослава бігла у футболці і колготках. Стрілянина гнала родину подалі від хати. Бігли перебіжками: знаходять якусь ямку – падають, бо над головами свистить смерть, тоді знову біжать, і знову падають. Доки біжать – малий мовчить, а як падають – Костя починає плакати, і це посилювало тривогу, бо плач могли почути. Хоча кулі й без того цвяхкали мимо. Були якісь кулі-світлячки, які потрапивши у суху траву, загоралися. Тож трава горіла з усіх боків. А позаду втікачів розгорався їхній будинок. Вони ще і й до кінця городу не відбігли, як зірвався газовий балон у кухні, який лише за декілька днів до того заправили газом. Почалася велика пожежа. Тоді ніхто не жалкував за втраченим. Думали лише, як врятуватися...

Висновки. Протягом повномасштабного вторгнення російські військові вбивають, гвалтують, фізично й морально знищують українців, демонструючи всьому світові прагнення знищити нашу державу. Понад 14 мільйонів людей були змушені покинути свої домівки. В цих умовах важливими для нас і наступних поколінь є збір доказів воєнних злочинів та інших правопорушень, скоєних Росією під час війни проти України. Забути історії людей та їх свідчення неможливо. Розповіді цивільних українців говорять про те, що в надзвичайно складних обставинах широкомасштабної агресії та окупації, вони демонстрували мужність і людяність, допомагаючи і підтримуючи один одного. Важливо, щоб після перемоги у війні з російським агресором, в історії були зафіксовані не лише воєнні злочини окупантів та спричинені ними трагедії, а й вияви відчайдушності та сміливості українців, які зміцнюють наше суспільство.

Література:

1. Українська асоціація усної історії. URL: <https://oralhistory.com.ua/>.
2. Кісь Оксана. Усна історія: становлення, проблематика, методологічні засади URL: <https://utppublishing.com/doi/pdf/10.3138/ukrainamoderna.11.007x>.
3. Солодовник П. Боротьба нескорених: хроніка війни і злочини російських окупантів на Чернігівщині. Київ : ВД «Дакор», 2023. 166 с., іл. URL: <http://siver-litopis.cn.ua/rab/Borotba.pdf>.
4. Жирохов М. Північний форпост. Чернігівський напрям, 2022. Чернігів: Княжий вал, 2022. 68 с. URL: <http://siver-litopis.cn.ua/rab/forpost.pdf>.
5. Кириєнко Я., Раєвська М., Гламазда В., Васьківська Н., Боднар О. Звіт за результатами моніторингових виїздів з документування воєнних злочинів у Чернігівській області. Чернігів : Десна Поліграф, 2023. 86 с.
6. Під прицілом – школи Чернігівщини. Звіт за результатами моніторингу нападів на школи під час повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну / Бузов С., Короткий Т., Пархоменко П., Раєвська М., Кириєнко Я., Гламазда В. Чернігів : Десна Поліграф, 2023. 96 с.
7. Кириєнко Я., Корнієнко К., Криницька Н., Гламазда В., Джима Д., Калініна Г. Звіт з документування воєнних злочинів на Чернігівщині. Чернігів : ПВК «Десна», 2024. 104 с.
8. Воробей О. «Тепер я дитя війни та баба війни...»: Свідчення чернігівчанки Н про життя в оточеному місті (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) (запис і публікація О. Воробей). Український історичний журнал. 2022. Число 4. С. 175–189. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2022_4_14; Березовська О. «...якщо закінчиться їжа, от як пояснити дітям, що немає?!»: Мешканка Чернігова Н про умови життя в місті під час російського наступу (24 лютого-2 квітня 2022 р.) (запис і публікація О. Березовської). Український історичний журнал. 2022. Число 5. С. 56–67. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2022_5_7; Литвин К. «Хателась проста волі – і всьо...»: окупація с. Слободи на Чернігівщині очима очевидця (травень 2022 року). Український історичний журнал. 2023. Число 1. С. 36–50. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_1_4; Шевчук О. «...росіяни у дворі стоять, так умовляю, щоб у полон здались»: Розповідь очевидця про окупацію с. Полуботки на Чернігівщині (24 лютого – 2 квітня 2022 р.) (інтерв'ю записав і підготував до друку О. Шевчук). Український історичний журнал. 2023. Число 2. С. 49. URL: http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_2_4.
9. Чернігів у війні – 2022: голос і очевидців / кер. Олександр Шевчук, наук. ред. Світлана Маховська; ред. група: Ольга Березовська, Олена Боряк та ін. Чернігів : «Десна Поліграф», 2024. 280 с.
10. Два лихоліття на Ічнянщині. Публікація газети «Трудова слава» про трагічні події 2018 та 2022 років / Упор. Кривобок О.П. (гол. упорядник), Крупенко О.В., Страшко Є.М. Ніжин, 2023. 112 с.
11. Сільські громади Ічнянщини в умовах воєнного лихоліття 2022 року / Упоряд. Кривобок О.П. (кер. авт. кол.), Крупенко О.В., Страшко Є.М. Ніжин : НДУ ім. Миколи Гоголя, 2024. 615 с.; ілюстр.